

Д. О. Осадчий, здобувач

Національна академія Служби безпеки України,
вул. Трутенка, 22, Київ, 03022, Україна

ВИНИКНЕННЯ ЗАГРОЗ МІЖНАРОДНОМУ ІМІДЖУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ЗАРУБІЖНИХ ЗМІ

Із застосуванням контент-аналізу проведено дослідження впливу провідних зарубіжних засобів масової інформації на інформаційний простір України. Виявлено основні чинники виникнення та ескалації зовнішніх загроз її міжнародному іміджу, а також інформаційній безпеці. Окреслено деякі шляхи подолання інформаційної кризи та найшвидшої інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Ключові слова: контент-аналіз, інформаційний простір, інформаційна безпека, міжнародний імідж, мас-медіа.

Засоби масової інформації (далі ЗМІ) є важливим елементом системи забезпечення інформаційної безпеки України. Вони інформують громадськість про події в Україні і світі, в тому числі про діяльність органів державної влади; впливають на формування громадської думки; створюють своєрідні зворотні зв'язки між владою та громадськістю. Незаангажованість, активна діяльність ЗМІ є необхідною передумовою формування в Україні громадянського суспільства. ЗМІ можуть відігравати і негативну роль у системі забезпечення інформаційної безпеки, якщо їх втягнуть у політичну боротьбу, перетворивши із засобів масової інформації на засоби масової пропаганди. Зокрема, державні ЗМІ, присутність яких в інформаційному просторі України є непомірно обширною, мають більші можливості маніпулювати масовою свідомістю [1, 21].

За даними соціологічної служби Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, однією з головних загроз інформаційній безпеці є *створення негативного іміджу України на міжнародній арені внаслідок неефективної інформаційної політики* [1, 30]. Зокрема, 62% опитаних експертів вважають рівень загрози у цій сфері високим, 24% — середнім і лише 12% — низьким.

Для визначення характеру домінантних підходів до висвітлення внутрішньополітичних подій в Україні західними мас-медіа автором здійснено контент-аналіз Інтернет-версій провідних англomовних засобів масової інформації. Отримані дані свідчать про превалювання в матеріалах, наданих західними журналістами, негативних оцінок суспільно-політичної ситуації в Україні, що у підсумку може створити потенційні зовнішні загрози її міжнародному іміджу.

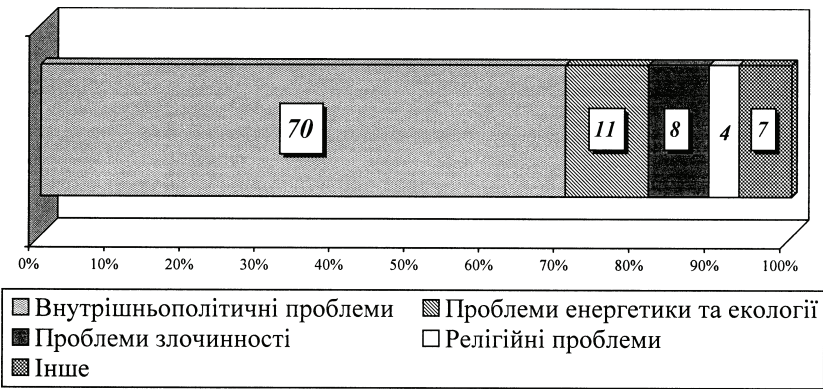
Аналіз інформаційного продукту закордонних ЗМІ має велике значення для вивчення чинників, що впливають на процес формування міжнародної громадської думки стосовно України. Це обумовлене, в першу чергу, відносно широким діапазоном припустимих для журналістів оцінок. З іншого боку, засоби масової інформації, на відміну від офіційної влади, меншою мірою зобов'язані враховувати дипломатичні нюанси під час надання коментарів щодо внутрішньої та зовнішньої політики інших країн. Отже, вони можуть оприлюднювати не тільки схвалені офіційною владою своїх держав оціночні концепти, які не завжди об'єктивно відтворюють ситуацію, а і роздуми незалежних експертів. Водночас на сторінках газет, у теле- та радіоефірі містяться і неадекватні упереджені коментарі заангажованих

журналістів. Але як об'єктивні, так і суб'єктивні судження, що тиражуються ЗМІ, суттєво впливають на процес формування, характер і спрямованість громадської думки відповідної аудиторії (населення конкретної країни).

У ході дослідження проаналізовано понад 70 інформаційних повідомлень і статей суспільно-політичної проблематики, що були розміщені у березні-травні 2001 р. на web-сторінках провідних англосовітських періодичних видань, агентств, радіостанцій і телевізійних каналів (зокрема, Associated Press, "New York Times", "Washington Post", CNN, "Christian Science Monitor", "Los Angeles Times", "Baltimor Sun", "Chicago Tribune", BBC, "The Independent", "The Guardian", "The Times", Reuters, Radio Netherlands, Europaworld та ін.). Переважна кількість видань, на матеріалах яких проводився контент-аналіз, мають як електронні, так і друковані версії оприлюднених повідомлень, тобто коло їхньої аудиторії не обмежується лише користувачами Інтернет. Проте, враховуючи високий рівень комп'ютерної культури, притаманний розвиненим західним країнам, вид матеріального носія взагалі не здійснює суттєвого впливу на рівень доступності мас-медійної продукції. Тобто, інформація, що розповсюджується зазначеними виданнями, цілком доступна масовому західному читачу.

Результати контент-аналітичного дослідження свідчать, що впродовж березня-травня 2001р. предметом найбільшої зацікавленості західних журналістів були внутрішньополітичні події в Україні (див. діаграму 1).

Діаграма 1. Розподіл інформаційних повідомлень за тематикою (в % до загальної кількості матеріалів, що були проаналізовані) *

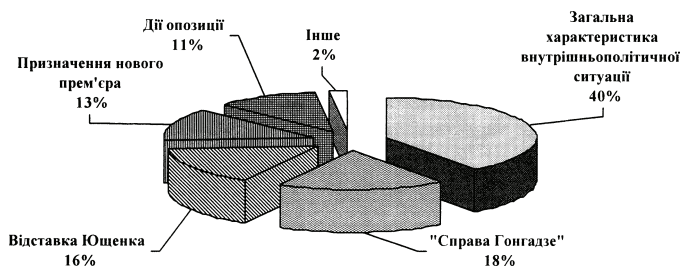

* за винятком специфічних матеріалів з проблем економіки, культури, мистецтва, спорту і т. ін., які не оброблялися.

При цьому існують певні розбіжності в тематичних акцентуаціях європейських та американських джерел. Зокрема, європейці більшою мірою висвітлювали проблеми ядерної енергетики та охорони навколишнього середовища (у квітні 2001 р. додаткова хвиля журналістського інтересу була викликана річницею Чорнобильської катастрофи). Зазначений чинник обумовлений особливостями географічного розташування — територіальною близькістю європейських країн до України. Американці, в свою чергу, більш стурбовані проблемами української злочинності. Проте, на думку автора, сплеск інтересу американських видань до українського криміналітету, скоріше, мав ситуативний характер і був поточною реакцією на одиничні, але такі, що набули широкого міжнародного розголосу, випадки з викриттям злочинів, суб'єктами яких були українці (зокрема, затримання американськими правоохоронними органами вантажного морського судна з українською

командою, на борту якого знайдено велику партію наркотиків; викриття каналу незаконного в'їзду до американських країн емігрантів-нелегалів зі Східної Європи, в тому числі України тощо). У структурі інформаційних повідомлень стосовно українських внутрішньополітичних подій переважали матеріали, які комплексно висвітлювали ситуацію в цій сфері. Загальну характеристику політичної кризи містили 40% статей, що були піддані аналізу (див. діаграму 2).

Діаграма 2. Тематика статей, що висвітлювали внутрішньополітичні події в Україні (в % до загальної кількості матеріалів з цієї проблематики)

Майже 80% матеріалів, присвячених загальному аналізу внутрішньої ситуації в Україні, витримані в негативних тонах. Заголовки окремих статей містили деструктивні соціальні діагнози: "Найглибша політична криза за часів незалежності" (BBC), "Політичне безладдя" (Radio Netherlands), "В Україні стан холодної війни", "Назріває революція" ("Washington Post"), "Демократія під загрозою" ("Chicago Tribune") та ін. Зокрема, британська "The Times" стверджувала: "Україна перебуває в жахливому становищі: країна послаблена корупцією та бідністю". Одним із чинників, що негативно впливає на соціально-політичну ситуацію в Україні, західні оглядачі вважали зосередженість владних кіл на власних егоїстичних інтересах, а також відстороненість від потреб пересічних громадян. Так, аналітик центру стратегічних наук в Торонто Тарас Кузьо (Taras Kuzio) зазначав, що "Україна поділена між комуністами та олігархами, але ні ті, ні інші не переймаються долею народу".

Інформаційні матеріали, присвячені так званому "касетному скандалу" ("справа Гонгадзе"), публікувалися здебільшого без оціночних коментарів. Лише в третині випадків журналісти вдавалися до критичних зауважень з цього приводу. Дотримання певного ступеня нейтралітету при висвітленні перипетій кримінальної справи, провадження якої ще не закінчено, свідчить, скоріше, про порівняно високий рівень правової культури, а не про відсутність у західних мас-медіа власного ставлення до цього факту. Примітне, що під час розслідування справи зникнення українського журналіста Інтернет виявив свою нову роль — своєрідного "каталізатора" висвітлення незалежних думок, неупередженої оцінки дій державних органів [1, 14].

Подією, що викликала жвавий інтерес та шквал критики з боку газетярів, стала відставка В. Ющенка. Майже всі західні джерела високо оцінювали діяльність уряду В.Ющенка, підкреслюючи, що йому вдалося реструктуризувати українські борги та збільшити обсяги іноземних інвестицій у вітчизняну економіку (BBC), вперше після тривалого економічного спаду домогтися покращання макроекономічних показників (Associated Press), запобігти поширенню російської експансії ("The Guardian") тощо. З ім'ям колишнього прем'єра західні ЗМІ пов'язували надії на формування в Україні демократичних інститутів (Reuters, "The Times"). Сам прецедент з відставкою В.Ющенка західні аналітики вважали виявом жорсткого тиску на прем'єр-міністра з боку зовнішніх сил. "The Guardian", зокрема,

підкреслювала, що В.Ющенко примусили піти у відставку, а “Washington Post” наполягала на тому, що прем’єра взагалі усунули з посади. В цілому в більшості статей, присвячених цій проблемі, журналісти не приховували своїх симпатій до В.Ющенко та жалю з приводу його відставки. Лише третина матеріалів з означеної теми позбавлена емоційного забарвлення.

Наступною за популярністю була тема **призначення нового прем’єр-міністра**. Більшість повідомлень з цього приводу мали констатуючий характер, хоча окремі інформаційні агентства вже опубліковували свої коментарі. Зокрема, “Washington Post” називала кандидатуру А. Кінаха компромісною для комуністів і ділових кіл. Головний радник “Carnegie Endowment” Андерс Аслуд (Anders Aslud) оцінював реформаторський потенціал А. Кінаха як нижчий за аналогічний показник його попередника. Тому, на думку А. Аслуда, кардинальних прогресивних змін в уряді, який очолюватиме А. Кінах, не відбудеться. Американські аналітики підкреслювали поступливий характер нового прем’єр-міністра та вважали, що Президент України матиме необмежені можливості щодо здійснення результативного впливу на його стратегічні і тактичні плани.

Діяльність української **опозиції** висвітлювалася західними ЗМІ здебільшого в інформаційно-нейтральних ракурсах. Про це, зокрема, свідчить той факт, що дії опозиційних кіл в Україні не викликали на Заході відкритого засудження, але й повного схвалення вони також не отримували. Досить поширеним було протиставлення фігури Ю.Тимошенко Президенту Л. Кучмі. Так, “The Times” наголошувала на тому, що колишній віце-прем’єр, реформуючи паливно-енергетичний комплекс, вторглася до сфери комерційних інтересів найближчого оточення Президента. Характеризуючи місце Ю.Тимошенко в українському політичному просторі, західні журналісти називали її “лідером української опозиції” (“Washington Post”) та “ворогом Кучми” (“New York Times”, Reuters).

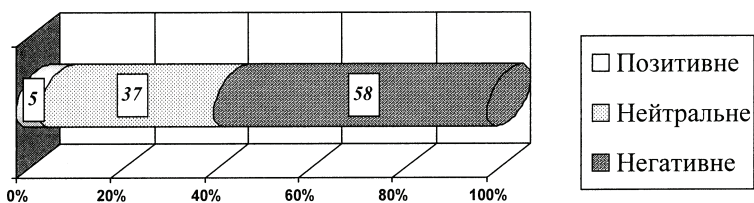
Позиція та дії **Президента України Л. Кучми** в повідомленнях, що не носили характеру офіційних, піддавалися критиці з боку аналітиків і журналістів. Серед найпоширеніших претензій до Л. Кучми були звинувачення в посяганнях на свободу слова. Зокрема, доповідачка ПАРЄ з соціально-політичного становища України Ханне Северінсен (Hanne Severinsen) стверджувала, що всі програми новин в Києві починалися зі згадування імені Президента. Вона також вважала заяву опозиції щодо “встановлення в Україні жорсткої, але неофіційної державної цензури” такою, що заслуговує на обговорення на рівні Ради Європи.

Поруч з цим “The Times” опублікувала матеріал, у якому стверджується, що більшість населення України вимагає відставки Президента. Газета наголошувала на тому, що Л. Кучма вичерпав свій політичний ресурс, а зберігати контроль над владними важелями йому допомагає лише підтримка правоохоронних органів, окремих впливових кіл, а також слабкість і дифузність української опозиції. Поточну ситуацію в Україні британська газета характеризує як “режим Кучми”, формуючи тим самим у своїх читачів образ українського Президента як “невдалого диктатора”. Продовжуючи підняту тему, “The Guardian” стверджувала, що Л. Кучма — “слабкий і деспотичний політик, який мав би піти у відставку замість В. Ющенко”.

У цілому більшість інформаційних матеріалів із внутрішньополітичних проблем України мають **негативне** емоційне навантаження (див. діаграму 3).

Характеризуючи **місце України на міжнародній арені**, західні аналітики називали її “буферною” зоною між Сходом і Заходом. Зокрема, колишній посол США в СРСР Джек Метлок (Jack Matlock) відзначав: “... влада в Києві провадить політику паразитування. Вона намагається догодити і Росії, і Заходу, щоб отримати гроші Заходу і газ Росії. Київ називає це “третім шляхом”. Проте характер оцінок американських та європейських оглядачів свідчить, що західні держави не влаштовує невизначеність України у зовнішньополітичних орієнтаціях.

Діаграма 3. Емоційне забарвлення повідомлень щодо внутрішньополітичної ситуації в Україні (в % до загальної кількості матеріалів, що були проаналізовані)

Водночас зарубіжні мас-медіа висловлювали стурбованість можливістю посилення впливу Росії на внутрішню ситуацію в Україні. Зокрема, англійська радіостанція ВВС вважає, що в стосунках двох сусідніх країн уже сформувалася тенденція до зближення. Про це свідчить низка подій: заміна прозахідного міністра іноземних справ Б. Тарасюка орієнтованим на Росію А. Зленком; відставка найпопулярнішого на Заході прем'єр-міністра В. Ющенка; призначення на посаду посла Росії в Україні політичного “важковаговика” В. Черномірдіна тощо. Британська радіостанція наголошувала на тому, що російський капітал уже готовий розпочати експансію в сфері українського енергетичного комплексу, а подальші плани російських олігархів містять прагнення повернути Україну під повний політичний та економічний “протекторат” Москви.

Відповідно до розставлення акцентів європейськими та американськими ЗМІ презентовані й можливі домінуючі принципи, за якими в майбутньому формуватимуться політичні та економічні стосунки з Україною. Зокрема, підкреслювалось, що адміністрація США дотримуватиметься більш прагматичної позиції, будуючи взаємини з Києвом не за формулою безкорисливої допомоги, як це було раніше, а за найбільш звичною для західної бізнес-свідомості формулою “гроші-товар” (ВВС). Проте у той час західні аналітики прогнозували тимчасове зниження активності в стосунках Заходу та України. За їхніми оцінками. Світовий банк і МВФ деякий час займатимуть вичікувальну позицію з метою зниження ступеня власного комерційного ризику при проведенні фінансових операцій у політичне нестабільній країні (“The Guardian”).

Оцінюючи подальші перспективи України, західні аналітики схилилися до песимістичних прогнозів. Колишній державний секретар США М. Олбрайт ототожнює Україну за рівнем розвитку демократичних інститутів з такими країнами як Колумбія, Нігерія, Індонезія тощо. Вона, зокрема, вважає, що такі країни у майбутньому потребуватимуть допомоги розвинених країн щодо розбудови власних демократичних форм соціального устрою та повноцінної інтеграції у світове співтовариство.

Західний історик, автор “Нової історії України” Орест Субтельний (Orest Subtelny) зазначає, що Україну чекає доля всіх “буферних” держав. Такі країни внаслідок своєї слабкості поступово “розчинилися” в інших, більш сильних “сусідах”. Хоча, на думку О. Субтельного, реальної загрози втрати Україною державної самостійності вже не існує, але країна ризикує залишитися осторонь загальноісторичного процесу глобалізації. Проте найрадикальніший прогноз щодо майбутнього України сформулювало радіо ВВС, в одній з програм якого було заявлено, що Україна взагалі не має майбутнього, а українці — це “нація, яка крокує в нікуди”.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що в сучасних умовах існують реальні передумови до виникнення зовнішньої загрози міжнародному іміджу України. Західними ЗМІ активно поширюється негативна за змістом та емоційним забарвленням інформація щодо внутрішньополітичної ситуації в Україні, а також перспектив існування незалежної демократичної дер-

жави. Водночас в англomовному інформаційному просторі практично не презентовані матеріали, в яких події в Україні висвітлювалися б з позитивного боку. Тим самим створюються реальні підстави для формування у міжнародній громадськості упередженого ставлення до України. Останнє, в свою чергу, може обумовити виникнення штучних перешкод на шляху здійснення повноцінного рівноправного українсько-західного співробітництва в економічній, суспільно-політичній та гуманітарній сферах, а в найгіршому випадку призведе до повної або часткової ізоляції України від розвинених країн Європи та Америки.

Іншим негативним аспектом, який суттєво впливає на інформаційну безпеку держави, є слабка розвиненість українського сегменту міжнародної глобальної мережі Інтернет. За деякими оцінками, за період з 1990 по 2000 роки кількість користувачів Інтернет склала лише близько 1% населення України, що значно менше, ніж у розвинених країнах світу. Наприклад, присутність вітчизняної інформаційної продукції в мережі Інтернет у 6-10 разів менша від російської. За даними Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України до 90% ресурсів українського сегменту Інтернет є російськомовним. В Україні створено лише 10 інформаційно-пошукових систем, спроможних здійснювати повноцінну роботу з використанням української мови. В той же час, незважаючи на низький рівень розвитку інформаційних технологій в Україні, середньорічні темпи росту мережі Інтернет становлять 50%-55%, а її українського сегменту — 40%, що приблизно дорівнює середньоевропейському показнику [4].

Отже, для нейтралізації свідомих або несвідомих інспірацій західними ЗМІ антиукраїнських настроїв у міжнародному середовищі та подолання інформаційної кризи, на думку автора, необхідно на загальнодержавному рівні розробити та впровадити комплекс заходів щодо позитивізації та подальшого зміцнення зовнішньополітичного іміджу України. Для цього, в першу чергу, має бути використаний весь потенціал наявного інформаційного ресурсу. Зокрема, потрібно збільшити обсяги української присутності в світовому інформаційному просторі, посиливши позиції вітчизняних інформаційних агентств, які здійснюють об'єктивний неупереджений аналіз поточної суспільно-політичної ситуації в Україні та не викликають недовіри на Заході.

Література

1. *Актуальні проблеми інформаційної безпеки України / / Національна безпека і оборона. — 2001. — № 1. — С. 2-59.*
2. УНІАН, 18 жовтня 2000 р.

Д. А. Осадчий

Национальная академия Службы безопасности Украины,
ул. Трутенко, 22, Киев, 03022, Украина

**ВОЗНИКНОВЕНИЕ УГРОЗ МЕЖДУНАРОДНОМУ ИМИДЖУ
УКРАИНЫ ПОД ВЛИЯНИЕМ ЗАРУБЕЖНЫХ СМИ**

РЕЗЮМЕ

Результаты контент-анализа свидетельствуют, что в современных условиях существуют реальные (обусловленные неэффективной информационной политикой) предпосылки к возникновению внешних и внутренних угроз международному имиджу и информационной безопасности Украины. Западные СМИ активно распространяют негативную по содержанию и эмоциональную по окраске информацию внутривнутриполитической ситуации в Украине, а также о перспективах существования независимого демократического государства. Существенное влияние на информационную безопасность государства оказывает слабая развитость украинского сегмента Интернет.

Ключевые слова: контент-анализ, информационное пространство, информационная безопасность, международный имидж, масс-медиа.